

EDUCATION FOR THE SAKE OF SECURITY
EDUKACJA NA RZECZ BEZPIECZEŃSTWA

dr Elżbieta Szafrńska

Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej
im. Alcide De Gasperi w Józefowie
matimarjur@wp.pl

dr Jerzy Szafrński

Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej
im. Alcide De Gasperi w Józefowie
matimarjur@wp.pl

ABSTRACTS

Mass character of contemporary terrorist threats together with social consequences demand that the society should be involved in preventive actions as well as readiness to react against potential terrorist attacks. Direct society's commitment towards preventive actions and readiness to behave rationally in compound situations of various forms of terrorist activities requires systematic education.

The publication is a report of consecutive studies referring to anti-terrorist education in Poland. The research project included a questionnaire action among proprietors and managers of various service and trade companies, as well as employees of different levels, owners, administrators, and people in charge of cultural, sport and recreation objects being public places, and also the employees of the state and self-governed administration. The aim of the researches was to get acquainted with opinions of those people and confirm their knowledge of terrorist threats and the rules of behaviour in case of appearance. Results of researches will get the authors of the project closer to realise the main goal of it that is working out the scheme of anti-terrorist education which includes basic information about terrorist threats and principles how to react in a case of different forms of terrorist threats, taking into account expectation of rescue units.

Masowy charakter współczesnych zagrożeń terrorystycznych oraz społeczne skutki sprawiają, że w działania prewencyjne oraz w przygotowanie do reagowania na potencjalne ataki terrorystyczne należy włączyć również społeczeństwo. Zaangażowanie społeczeństwa w działania prewencyjne i przygotowanie do racjonalnych zachowań w złożonych sytuacjach różnych form działalności terrorystycznej wymaga systematycznej edukacji.

Publikacja stanowi raport z kolejnego etapu badań dotyczących stanu edukacji antyterrorystycznej w Polsce. W ramach prowadzonego projektu badawczego prowadzono badania ankietowe wśród właścicieli i menadżerów różnych przedsiębiorstw usługowych i handlowych oraz pracowników różnych szczebli, właścicieli, administratorów i kierowników obiektów kulturalnych, sportowych i rekreacyjnych stanowiących miejsca publiczne, a także pracowników urzędów administracji rządowej i samorządowej. Celem badań było poznanie ich opinii oraz ustalenie stanu wiedzy o zagrożeniach terrorystycznych oraz zasadach zachowania w przypadku ich wystąpienia. Wyniki badań przybliżą autorów projektu do realizacji głównego celu projektu, którym jest opracowanie programu edukacji antyterrorystycznej, zawierającego podstawowe treści o zagrożeniach terrorystycznych oraz zasadach zachowania się w przypadku wystąpienia różnych form zagrożeń terrorystycznych, uwzględniającego oczekiwania służb ratowniczych w tym zakresie.

KEY WORDS:

security, anti-terrorism education, threats, terrorism, family,

bezpieczeństwo, edukacja antyterrorystyczna, zagrożenia, terroryzm, rodzina

WPROWADZENIE

Bezpieczeństwo jest obecnie najbardziej pożądaną wartością dla każdego człowieka i obejmuje swoim zasięgiem wszystkie obszary jego egzystencji. Dom, szkoła, kino, centra handlowe, obiekty kultu religijnego, a także obiekty kulturalne, sportowe i rekreacyjne oraz inne miejsca są jego naturalnym środowiskiem. Pożądane jest więc, aby każde miejsce, w którym funkcjonuje indywidualnie lub w gronie rodzinnym, było bezpieczne. Zatem każde państwo zobowiązane jest stworzyć właściwy system bezpieczeństwa, starając się zaspokoić podstawowe potrzeby obywateli w tym zakresie. (Pokruszyński, 2012; Zawisza, 2013; Dziurzyński, Sawicki, 2010)

Badania wielu ośrodków naukowych w Polsce wykazują, że nasz kraj

pomimo pozytywnych prognoz rozwoju gospodarczego w obliczu światowego kryzysu nie jest krajem wolnym od zjawisk społecznie niekorzystnych. Zarówno czynniki wewnętrzne, jak i zewnętrzne mogą być źródłem różnych zagrożeń, w tym także terroryzmu, który dla wielu grup społecznych może stać się sposobem walki o przetrwanie, ochronę własnych interesów, wymuszenie korzystnych zmian politycznych lub jako sposób oddziaływania na określone środowiska.

Analiza sytuacji na świecie pozwoliła ekspertom ds. bezpieczeństwa określić obszary zagrożeń dla bezpieczeństwa naszego kraju. Znalazły one odzwierciedlenie w Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej zatwierdzonej przez Prezydenta RP 13 listopada 2007 r. Zdecydowana większość stanowi bezpośrednio lub pośrednio źródło zagrożeń terrorystycznych dla naszego kraju, a ich zwalczanie stało się jednym z najpoważniejszych wyzwań stojących przed wszystkimi państwami. Działania antyterrorystyczne wymagają jednak zaangażowania wszystkich podmiotów bezpieczeństwa państwa i realizacji wielopłaszczyznowych działań ofensywnych oraz defensywnych. Wielu ekspertów z dziedziny bezpieczeństwa twierdzi, że w działania te powinno zostać włączone również całe społeczeństwo, które obecnie, jak wykazują statystyki, stanowi główny cel ataków terrorystycznych.

Potencjalne zagrożenia terrorystyczne należy postrzegać bardzo szeroko, nie tylko przez pryzmat samego ataku, związanych z nim ofiar i strat materialnych, ale również poprzez powiązane z nim istotne cechy i elementy jak np. międzynarodowy charakter, źródła finansowania oraz techniczne metody realizacji. Dlatego też ważne jest właściwe współdziałanie służb i organów odpowiedzialnych za przeciwdziałanie zagrożeniom terrorystycznym ze społeczeństwem i permanentna edukacja wszystkich obywateli.

W ramach komplementarnych działań prewencyjnych służby powinny zapobiegać różnym zjawiskom godzącym w bezpieczeństwo wewnętrzne państwa, naruszającym porządek konstytucyjny oraz promującym totalitarne ideologie, nienawiść rasową i narodowościową. Wszystkie negatywne formy działalności ludzi, w szczególności nacechowane agresją, zarówno te indywidualne, jak i zbiorowe mogą urzeczywistnić się jako akty terroru. Przykładem mogą być wydarzenia z Niemiec¹, Finlandii² czy Norwegii³.

Badania wielu ośrodków naukowych wykazują, że kluczowe znaczenie w przeciwdziałaniu terroryzmowi ma wielopłaszczyznowa wiedza

o tym zjawisku, pozwalająca skutecznie stawić czoła realnym zagrożeniom w różnych jego formach. Wyposażony w wiedzę na temat źródeł i form zagrożeń oraz mechanizmów ich powstawania może je minimalizować, unikać ich, a w wypadku ich wystąpienia racjonalnie działać.

Obecnie zdecydowana większość społeczeństwa wiedzę o terroryzmie w dużej mierze czerpie z mediów, które są największym sprzymierzeńcem ugrupowań terrorystycznych na całym świecie, a w szczególności telewizja, która niejednokrotnie na żywo relacjonuje przebieg zamachów. Media jednak nieświadomie przekazują wiedzę, która rodzi przygnębienie i nie-rzadko paniczny strach w społeczeństwie, wywołując jednocześnie oczekiwany przez terrorystów psychologiczny efekt.

Wielu ekspertów z dziedziny bezpieczeństwa twierdzi, że wiedza o zagrożeniach terrorystycznych (metodach terrorystycznej działalności i ich skutkach) może mieć dwojaki charakter. Destruktywny, wywołujący efekt psychozy strachu oraz konstruktywny, pozwalający wykorzystać zdobyte informacje i doświadczenia do budowy skutecznego systemu ochrony przed działalnością terrorystyczną i w likwidacji skutków potencjalnych zagrożeń. Wiele ośrodków naukowych wskazuje jednak na konieczność tworzenia i rozwijania komplementarnej edukacji antyterrorystycznej, dowodząc, że systemowe propagowanie wiedzy o zagrożeniach terrorystycznych pozwoli wyeliminować przynajmniej część negatywnych stanów psychicznych i tym samym ograniczyć niepożądane zjawiska powstające w pierwszej fazie zdarzenia terrorystycznego jak panika i chaos, będące wrogiem racjonalnego myślenia i działania w stanach zagrożenia. Ponadto, jak twierdzą eksperci, pozwoli również przygotować potencjalnych uczestników zdarzeń do umiejętnego zachowania się, zgodnego z oczekiwaniami służb ratowniczych i dającego ofiarom ataku duże szanse przeżycia.

Szczególną grupą społeczną, która powinna być wyposażona w wiedzę o zagrożeniach terrorystycznych i organizowaniu działań w wypadku ich wystąpienia są właściciele różnych przedsiębiorstw usługowych i handlowych, menadżerowie oraz pracownicy wszystkich szczebli, właściciele i administratorzy obiektów stanowiących miejsca publiczne, a także pracownicy urzędów administracji rządowej i samorządowej.

Każdy przedsiębiorca, menadżer, urzędnik czy pracownik dużego przedsiębiorstwa lub małej firmy niezależnie od stanowiska powinien:

- potrafić rozpoznać symptomy zbliżającego się zagrożenia terrorystycznego i wiedzieć komu należy przekazać informację o nich;

- znać procedury postępowania w sytuacji otrzymania podejrzonej przesyłki, dostrzeżenia podejrzanego bagażu lub w podejrzanym sposobie zaparkowanego pojazdu;
- znać oczekiwania służb ratowniczych i służb wspierających od uczestników zdarzeń;
- umieć organizować ewakuację i zachować się w sytuacji przeprowadzania ewakuacji;
- znać zasady zachowania się w sytuacji z udziałem zakładników, w szczególności jak radzić sobie z tą sytuacją, by nie prowokować porwaczy;
- umieć organizować działania po zamachu terrorystycznym, jak zachować się i współdziałać z służbami policyjnymi i ratowniczymi.

Wiedza oraz umiejętności działania w warunkach zagrożenia terrorystycznego stanowią podstawę bezpiecznego funkcjonowania przedsiębiorstw, placówek handlowo-usługowych, urzędów oraz innych obiektów użyteczności publicznej.

STAN ŚWIADOMOŚCI ORAZ WIEDZY O ZAGROŻENIACH TERRORYSTYCZNYCH WŚRÓD KADRY KIEROWNICZEJ I PRACOWNIKÓW URZĘDÓW ADMINISTRACJI I PRZEDSIĘBIORSTW

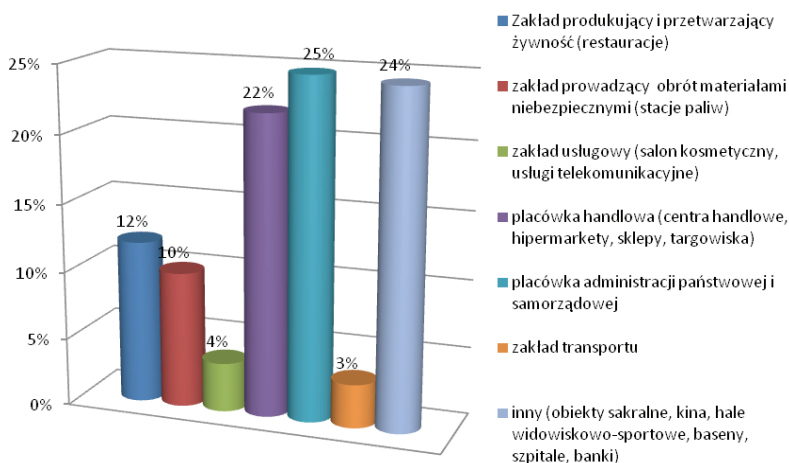
Zgodnie z założeniami przyjętymi w projekcie, badaniom poddano grupę 250 osób - 112 (45%) mężczyzn i 138 (55%) kobiet, będących właścicielami, administratorami lub pracownikami etatowymi różnych instytucji, przedsiębiorstw oraz innych obiektów, którzy w okresie poprzedzającym badania oraz w ich trakcie nie byli zatrudnieni jako ochrona obiektu i nie zajmowali się sprawami bezpieczeństwa w tych obiektach. Celem badań było poznanie ich opinii oraz ustalenie stanu wiedzy o zagrożeniach terrorystycznych oraz zasadach zachowania w przypadku ich wystąpienia.

Badaniami ankietowymi objęto pracowników urzędów administracji rządowej i samorządowej, właścicieli i menadżerów różnych przedsiębiorstw usługowych i handlowych oraz pracowników różnych szczebli, właścicieli, administratorów i kierowników obiektów kulturalnych, rekreacyjno-sportowych, obiektów sakralnych i innych obiektów stanowiących tzw. miejsca publiczne na terenie województwa mazowieckiego i warmińsko-mazurskiego. Procentowy udział instytucji, których kadra kierownicza i pracownicy wzięli udział w badaniach prezentuje Rysunek nr 1.

Narzędzie badawcze stanowił kwestionariusz ankiety, zawierający pytania dotyczące danych osobopoznawczych oraz opinii badanych w zakresie poczucia bezpieczeństwa, świadomości zagrożeń terrorystycznych i możliwości ich wystąpienia w środowisku respondentów. Ponadto po wypełnieniu ankiet respondenci mieli dodatkowo możliwość wyrażenia swojej opinii na tematy zawarte w ankiecie w ramach swobodnej wypowiedzi.

Rysunek nr 1

Rodzaje instytucji, przedsiębiorstw, obiektów, w których zatrudnione były osoby biorące udział w badaniach ankietowych

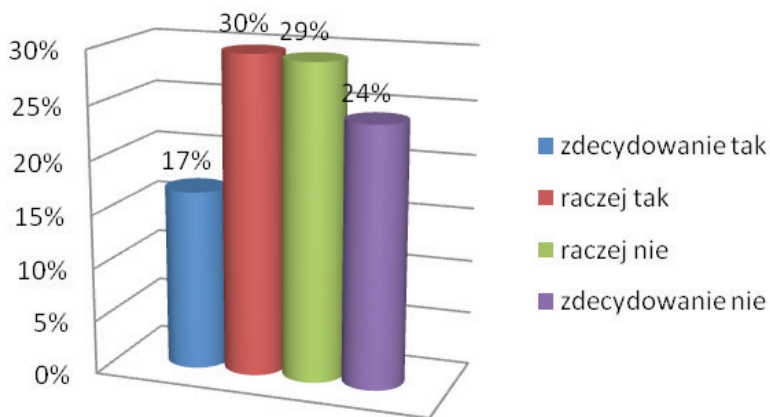

Źródło: Badania własne.

Jak twierdzi S. Wojciechowski, akty terroru występujące w różnych regionach świata od 11 września 2001 r. z jednej strony zwiększają poziom obaw wśród znacznej części opinii publicznej, z drugiej zaś jednoznacznie ukazują, jak groźnym i złożonym problemem jest współczesny terroryzm. Pokazują również, iż jego zwalczanie wymaga zintensyfikowanych działań wszystkich służb poszczególnych państw i organizacji międzynarodowych. Strach przed terroryzmem uwidoczniał się w wielu częściach świata, także i tam, gdzie nie doszło do bezpośredniego zagrożenia atakami. (S. Wojciechowski; Kętrzyn 2008; s. 20). Przykładem powyższego zjawiska jest sytuacja w Polsce i deklarowane w wielu sondażach obawy odnośnie

wystąpienia potencjalnych aktów terroru. Postrzeganie terroryzmu jako zjawiska stanowiącego zagrożenie dla bezpieczeństwa na świecie ma również odzwierciedlenie w poczuciu bezpieczeństwa przez Polaków. Istotnym pytaniem, które zadano ankietowanym, było: Czy czuje się Pani/Pan bezpiecznie w swoim środowisku? (Rys. nr 2). Wśród respondentów 53% wskazało, że nie czuje się bezpiecznie w swoim środowisku (75 osób raczej nie, 60 osób zdecydowanie nie), natomiast 47% badanych było przeciwnego zdania (39 osób zdecydowanie tak, 76 osób raczej tak). Zdecydowana większość badanych w opiniach wyrażanych po wypełnieniu ankiety wskazywała na nieprzewidywalność i skrytość działania terrorystów, które obniżają ich poczucie bezpieczeństwa.

Rysunek nr 2
Poczucie bezpieczeństwa w swoim środowisku

Źródło: Badania własne.

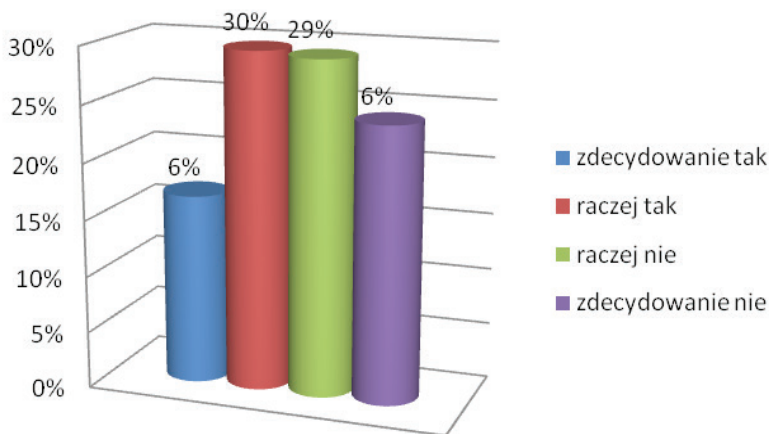
Eksperti z dziedziny bezpieczeństwa twierdzą, iż kluczowe znaczenie w kształtowaniu polityki bezpieczeństwa państwa ma poziom świadomości społecznej o możliwościach wystąpienia zagrożeń oraz ich skutków. Społeczeństwo natomiast, mając świadomość niebezpieczeństw, jakie mogą wystąpić w ich środowisku, staje się przede wszystkim bardziej wyczulone na symptomy świadczące o ich wystąpieniu już we wstępnej fazie powstawania zagrożeń, a ponadto zwiększa swoją aktywność w zakresie

przeciwdziałania.

Z przeprowadzonych badań wynika, że tylko niespełna połowa, 49% respondentów, tj. 124 osoby podzielają pogląd, iż w ich środowisku mogą wystąpić zagrożenia terrorystyczne (17 osób zdecydowanie tak, 107 osób raczej tak). Natomiast 51% ankietowanych, tj. 126 osób było przeciwnego zdania (112 osób raczej nie, 14 osób zdecydowanie nie), (Rys. nr 3). Jeśli zatem tylko połowa ankietowanych twierdzi, że w ich środowisku mogą wystąpić zagrożenia terrorystyczne, można wnioskować, że poziom świadomości o zagrożeniach terrorystycznych nie jest zadowalający i konieczna jest edukacja w tym zakresie.

Rysunek nr 3

Świadomość społeczna o zagrożeniach atakami terrorystycznymi

Źródło: Badania własne.

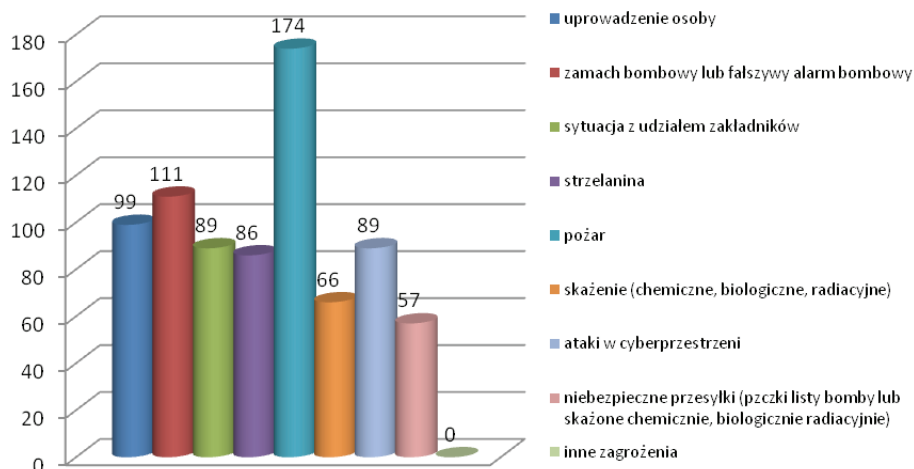
W działaniach antyterrorystycznych ważne jest uświadomienie społeczeństwu, że w każdym obiekcie i w każdym czasie należy uwzględniać zagrożenia terrorystyczne, a w wypadku pojawienia się sytuacji lub osób podejrzanych obywatel ma do wyboru różne warianty zachowania: kontakt z odpowiednią instytucją (np. powiadomienie Policji, Straży Miejskiej lub Gminnej, służb ochronnych) albo podjęcie samodzielnego działania. Musi mieć również świadomość, że jeśli jednak nie zrobi nic, w ten sposób zezwolili terrorystom na dokonanie ataku, którego ofiarą może stać się on

sam lub jego najbliżsi. Właściciele lub pracownicy obiektów handlowych, usługowych i produkcyjnych bez względu na rodzaj wykonywanej pracy czy zajmowanego stanowiska muszą mieć świadomość odpowiedzialności za bezpieczeństwo firmy, własne, współpracowników, a także klientów.

Uwzględniając specyfikę i atrakcyjność obiektów, trudno jest prognozować, które są bardziej czy mniej narażone na ataki terrorystyczne, a jeszcze trudniej jest stworzyć dla nich skuteczną ochronę. Szczególnie że wiele z nich występuje w miejscach użyteczności publicznej lub stanowią same w sobie miejsca publiczne. Z tego też powodu ważne jest, aby wszyscy właściciele, administratorzy i pracownicy tych obiektów mieli nie tylko świadomość, ale i wiedzę, jakie zagrożenia mogą wystąpić w tych obiektach, uwzględniając ich krytyczność, dostępność, podatność oraz efektywność. Przeprowadzone badania wykazują, że wiedza w tym zakresie jest niestety na bardzo niskim poziomie. Na pytanie: „Które z wymienionych zagrożeń mogą wystąpić w twoim środowisku?” (Rys. nr 4) zdecydowana większość ankietowanych wskazywała pożar (174 osoby) jako potencjalne zagrożenie terrorystyczne, zamachy bombowe wymieniane były przez 111 respondentów, a uprowadzenia osób wskazywało 99 osób, sytuacje z udziałem zakładników i ataki w cyberprzestrzeni 89 osób, natomiast możliwość wystąpienia ataku terrorystycznego powodującego skażenia chemiczne biologiczne lub radiacyjne dostrzegало jedynie 66 osób. Niebezpieczne przesyłki (paczki i listy bomby lub skażone chemicznie, biologicznie, radiacyjnie) jako prawdopodobne zagrożenie wskazywało tylko 57 osób. Niestety żaden z respondentów nie wymienił innych możliwych zagrożeń terrorystycznych, choć autorzy celowo nie wymienili wszystkich form działalności terrorystycznej, jak np. ataki na środki komunikacji czy ekoterroryzm. Należy zwrócić uwagę, że respondenci mieli możliwość wskazania na wszystkie wymienione zagrożenia, jednakże prawie 40% respondentów wskazało jedno lub najwyżej trzy, co potwierdza brak świadomości i wiedzy o zagrożeniach terrorystycznych.

Rysunek nr 4
Zagrożenie atakami terrorystycznymi

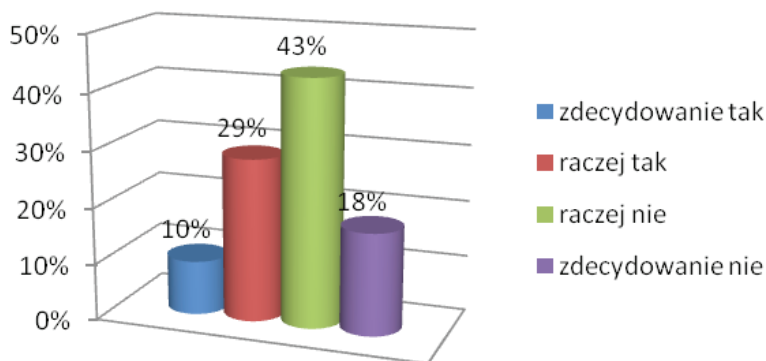

Źródło: Badania własne.

Badania wykazały również, że 39% respondentów obawia się wystąpienia ataku terrorystycznego, natomiast 61% ankieterów nie ma takich obaw (Rys. nr 5). Znaczna część badanych spośród grupy obawiającej się zamachów terrorystycznych to osoby, które funkcjonują (mieszkają lub/i pracują) w środowisku lub obiektach, które teoretycznie są potencjalnymi celami terrorystów, co niewątpliwie tłumaczy ich obawy. Natomiast w grupie nieobawiającej się wystąpienia zamachów terrorystycznych panuje przekonanie, że prewencyjne działania służb i Policji oraz systemy ochrony obiektów, skutecznie uniemożliwiają dokonanie ataku w ich środowisku.

Rysunek nr 5

Obawy związane z wystąpieniem ataku terrorystycznego

Źródło: Badania własne.

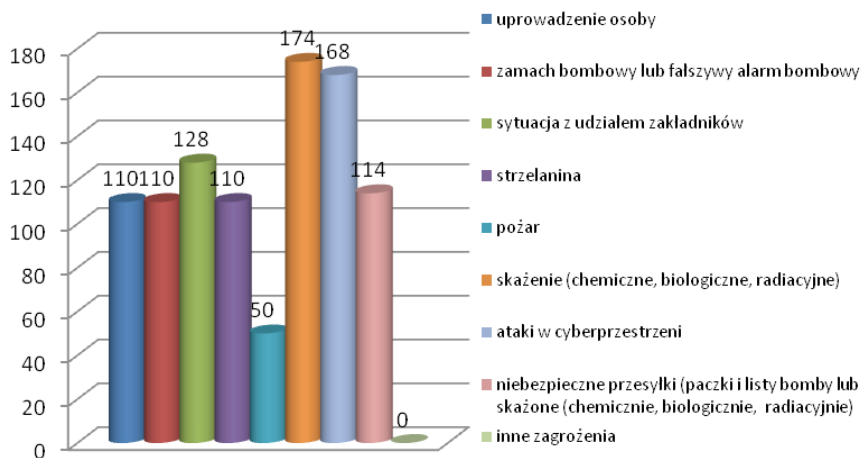
Badania wielu ośrodków naukowych wykazują, że istotnym czynnikiem skuteczności działań ratowniczych jest umiejętne zachowanie się uczestników zdarzeń oraz świadków, w szczególności w pierwszych chwilach od momentu wystąpienia zagrożenia. W zagrożeniach terrorystycznych kluczowe znaczenie ma znajomość procedur oraz zasad działania, gdyż właściwa reakcja na zdarzenie może zapobiec eskalacji zagrożenia lub zminimalizować jego skutki. Przeprowadzone badania wykazały, że 149 (tj. 60%) respondentów nie zna zasad zachowania się w sytuacji wystąpienia ataku terrorystycznego. Natomiast 101 (40%) deklaroowało, że potrafi zachować się w sytuacji różnych zagrożeń. Kiedy jednak poproszono, by omówili sposób postępowania w konkretnych sytuacjach, np. w sytuacji z udziałem zakładników, otrzymania niebezpiecznej przesyłki czy powzięcia informacji o podłożeniu ładunku wybuchowego, ich wiedza okazywała się niepełna lub wręcz sprzeczna z obowiązującymi procedurami.

Niezajomość zasad postępowania w wypadku zaistnienia określonego zamachu terrorystycznego respondenci potwierdzili, udzielając odpowiedzi na kolejne pytanie: Czy spośród wymienionych zagrożeń terrorystycznych są sytuacje, w których nie zna Pani/Pan zasad zachowania się? Zdecydowana większość badanych wskazywała skażenia chemiczne, biologiczne i radiacyjne (174 osoby- 61%) oraz ataki w cyberprzestrzeni

(168 osób - 58%) jako zagrożenia, w których nie znają zasad postępowania. W dalszej kolejności sytuacje z udziałem zakładników (128 osób - 51%) i niebezpieczne przesyłki (114 osób - 47%). Uprowadzenie osoby, zamachy bombowe oraz strzelaninę wskazało 110 osób, tj. 40% ankietowanych. Tylko 50 osób spośród ankietowanych (tj. 20%) wskazało pożar jako sytuację, w której nie znają zasad zachowania się. Powyższa sytuacja jest spowodowana tym, że osoby przyjmowane do pracy muszą odbyć przeszkolenie bhp, w ramach którego zapoznani zostają z instrukcją przeciwpożarową. Niestety prawie we wszystkich badanych instytucjach nie prowadzi się żadnych szkoleń dotyczących innych zagrożeń, a w szczególności związanych z terroryzmem. Obawy budzi fakt, że zdecydowana większość respondentów 189 osób (76%) wskazała, że nigdy nie uczestniczyła w jakimkolwiek szkoleniu z zakresu zasad i procedur postępowania w wypadku zagrożenia terrorystycznego. Z badań wynika, że w szkoleniach takich uczestniczyli pracownicy banków oraz niektórzy urzędnicy administracji. Organizowane są one cyklicznie i obejmują jednak tylko niektóre formy działalności terrorystycznej, głównie sytuacje z udziałem zakładników, zamachy bombowe i fałszywe alarmy, niebezpieczne przesyłki oraz pożary.

Rysunek nr 6

Znajomość zasad postępowania w wypadku wystąpieniem ataku terrorystycznego

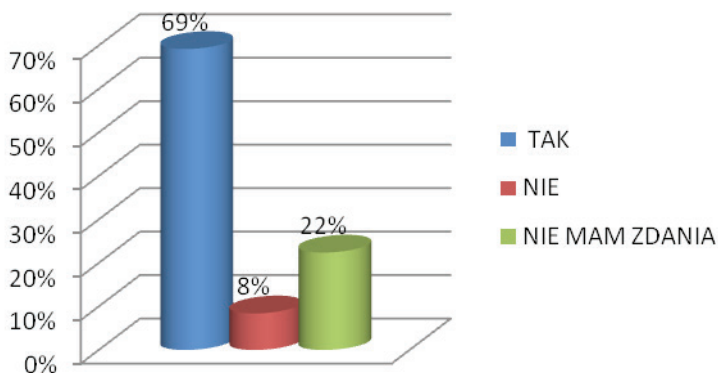

Źródło: Badania własne.

Istotną informacją uzyskaną w wyniku badań jest przekonanie zdecydowanej większości ankietowanych o potrzebie edukacji o zagrożeniach terrorystycznych. Taką opinię wyraziły 173 osoby, tj. 69%. Przeciwnego zdania było 21 (8%) ankietowanych, natomiast 56 badanych (22%) nie miało zdania. Informacja ta jest bardzo optymistyczna i powinna znaleźć odzwierciedlenie w postaci przygotowania i wdrażania programu edukacyjnego we wszystkich instytucjach.

Rysunek nr 7

Opinia ankietowanych dotycząca potrzeby edukacji z zakresu terroryzmu

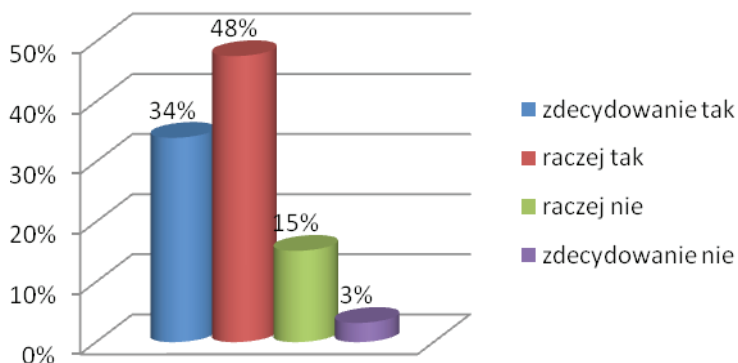

Źródło: Badania własne.

Wyniki przeprowadzonych badań wskazują, że zdecydowana większość ankietowanych 82% (85 osób zdecydowanie tak, 119 osób raczej tak) wyraziła opinię, że szkolenia z zakresu postępowania w wypadku wystąpienia zagrożeń terrorystycznych powinny być organizowane w miejscu pracy. Jedynie 18% (38 osób raczej nie, 8 osób zdecydowanie nie) badanych było odmiennego zdania (Rys. nr 7). Nie potrafili jednak w sposób racjonalny uzasadnić swojej opinii. Według 78% (195 osób) szkolenia z zakresu terroryzmu powinny odbywać się raz w roku, natomiast 16% (41osób) stwierdziło, że dwa razy w roku, 6% badanych (tj. 14 osób) było zdania, że częściej niż dwa razy w roku.

Rysunek nr 7

Opinia respondentów dotycząca organizowania szkoleń z zakresu terroryzmu w miejscu pracy

Źródło: Badania własne.

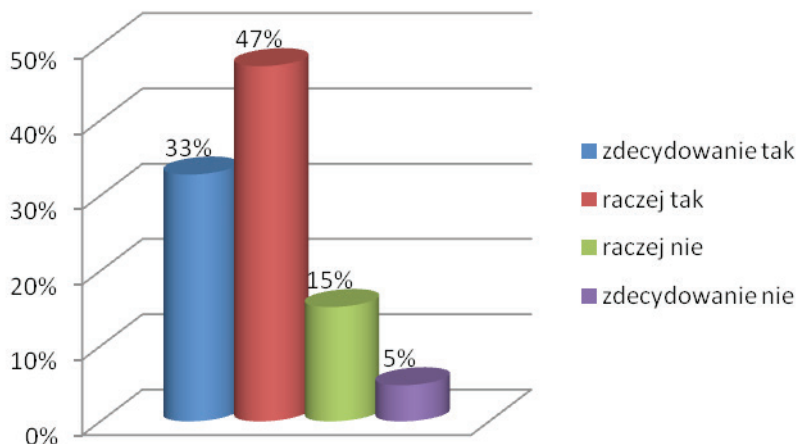
Badania naukowe wykazują, że nawet najbardziej pogłębiona teoretyczna wiedza o zagrożeniach terrorystycznych nie spełni roli profilaktycznej (prewencyjnej) w tym zakresie, jeśli nie będzie uzupełniana aspektami praktycznymi. Ważnym elementem systemu bezpieczeństwa każdej instytucji w zakresie zagrożeń terrorystycznych jest zatem organizacja ćwiczeń i treningów. Powinny one odbywać się według określonego harmonogramu z udziałem służb ratowniczych (Policji, Państwowej Straży Pożarnej, Straży Miejskiej oraz służb medycznych). Głównym celem ich organizowania powinno być doskonalenie procedur oraz praktyczna weryfikacja wiedzy teoretycznej zdobytej podczas szkoleń.

Wyniki przeprowadzonych badań wskazują, że zdecydowana większość ankietowanych, 80% (82 osoby zdecydowanie tak, 118 osób raczej tak) uznało, że udział w ćwiczeniach ratowniczych dotyczących zagrożeń terrorystycznych pozwoli ich uczestnikom przygotować się do przetrwania w sytuacji realnego zagrożenia. Niespełna 20% (38 osób raczej nie, 12 osób zdecydowanie nie) było odmiennego zdania. Osoby te argumentowały swoje opinie tym, że symulowane zagrożenia nie odzwierciedlają rzeczywistości, a uczestnicy ćwiczeń, mając świadomość pozorowanych działań, będą zachowywali się zupełnie inaczej niż w sytuacji realnego zagrożenia. Badania wykazały ponadto, że 92% respondentów (229 osób) nigdy nie

uczestniczyło w jakichkolwiek ćwiczeniach ratowniczych.

Rysunek nr 8

Opinia respondentów dotycząca organizowania ćwiczeń ratowniczych z zakresu terroryzmu

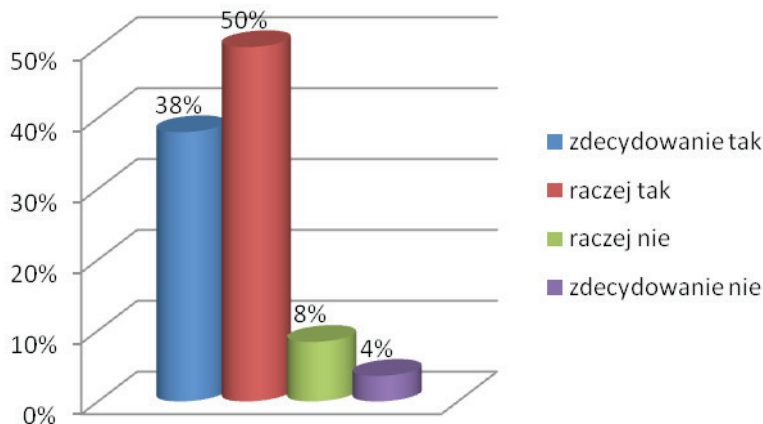

Źródło: Badania własne.

Przeprowadzone badania wskazały również, że 88% ankietowanych (95 osób zdecydowanie tak, 125 osób raczej tak) wyraziło pogląd, że ćwiczenia z zakresu postępowania w wypadku wystąpienia zagrożeń terrorystycznych powinny być organizowane w miejscu pracy. Jedynie 12% (21 osób raczej nie, 9 osób zdecydowanie nie) respondentów było odmiennego zdania (Rys. nr 9). W opinii 79% uczestników badań (197 osób) szkolenia z zakresu terroryzmu powinny odbywać się raz w roku, natomiast 16% (41 osób) stwierdziło, że dwa razy w roku, 6% badanych (12 osób) było zdania, że ćwiczenia powinny odbywać się częściej niż dwa razy w roku.

Rysunek nr 9

Opinia respondentów dotycząca organizowania ćwiczeń z zakresu terroryzmu w miejscu pracy

Źródło: Badania własne.

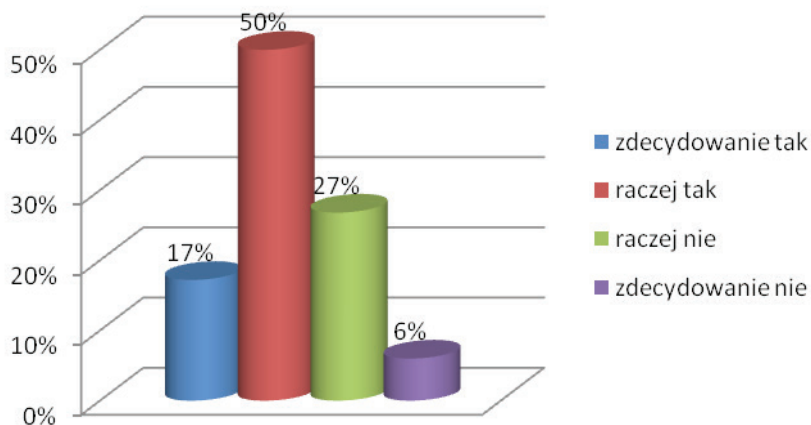
W debatach na temat bezpieczeństwa, w szczególności dotyczących zagrożenia ze strony terrorystów, często pojawia się problematyka praw wolności obywateli. Wielu ekspertów do spraw terroryzmu wyraża pogląd, iż obecnie nie można mówić o budowaniu skutecznego systemu bezpieczeństwa państwa bez wprowadzania i rozszerzania ograniczeń praw wolności obywateli.

Przeprowadzone badania potwierdzają opinie ekspertów w tym zakresie. Zdecydowana większość ankietowanych (67%) 167 osób (43 osoby zdecydowanie tak, 124 osoby raczej tak) uznało, że państwo powinno wprowadzać ograniczenia praw wolności w sytuacji wystąpienia zagrożenia terrorystycznego. Natomiast 33% respondentów (67osób raczej nie, 15 osób zdecydowanie nie) było odmiennego zdania (Rys. nr 10).

Rysunek nr 10

Opinia respondentów dotycząca ograniczenia praw wolności obywateli w przypadku wystąpienia zagrożenia terrorystycznego

Źródło: Badania własne.

W konkluzji prowadzonych rozważań można skonstatować, że edukacja o zagrożeniach terrorystycznych i możliwościach przeciwdziałania im oraz umiejętności zachowania się w sytuacji wystąpienia ataku i radzenia sobie z jego skutkami jest obowiązkiem państwa, realizowanym w ramach systemu edukacji antyterrorystycznej, przewidującego stopniowe dotarcie przede wszystkim do właścicieli, administratorów i pracowników obiektów stanowiących miejsca publiczne.

Uwzględniając podstawowe aspekty edukacji antyterrorystycznej, każdy właściciel, administrator i pracownik obiektu stanowiącego miejsce publiczne powinien być wyposażony w wiedzę:

- **teoretyczną** – obejmującą informacje o:
  - rodzajach zagrożeń terrorystycznych,
  - miejscach wystąpienia potencjalnych zagrożeń terrorystycznych ze względu na ich specyfikę,
  - postępowaniu w sytuacji posiadania informacji o potencjalnym zagrożeniu terrorystycznym,
  - symptomach świadczących o przygotowywanym ataku terrorystycznym,

- metodach prowadzenia werbunku do organizacji terrorystycznych lub możliwościach wykorzystania różnych osób do przeprowadzenia ataku terrorystycznego (w szczególności dzieci, młodzieży, pracowników sklepów lub zakładów produkujących i przetwarzających żywność),
- symptomach świadczących o bezpośrednim zagrożeniu wystąpieniem ataku terrorystycznego,
- celu i zakresie prowadzonych działań ratowniczych,
- oczekiwaniach służb uczestniczących w działaniach ratowniczych wobec wszystkich obywateli (ofiar zdarzeń, świadków, właścicieli obszarów i obiektów oraz przedmiotów będących celem ataku lub niezbędnych do prowadzenia działań ratowniczych),
- sposobach radzenia sobie ze skutkami zdarzeń traumatycznych;
- **praktyczną** - obejmującą rozwijanie umiejętności:
  - zachowania się w sytuacji z udziałem zakładników (w czasie kontrolowania jej przez napastników oraz w czasie siłowego rozwiązania),
  - zachowania się w sytuacji zaistnienia ataku terrorystycznego z użyciem materiałów wybuchowych, środków chemicznych, biologicznych lub radiacyjnych,
  - zachowania się w sytuacji strzelaniny,
  - postępowania w przypadku otrzymania podejrzanej przesyłki,
  - zachowania po ogłoszeniu ewakuacji w przypadku zagrożenia terrorystycznego,
  - ewakuacji osób niepełnosprawnych oraz z obrażeniami,
  - udzielania pierwszej pomocy w przypadku obrażeń termicznych, chemicznych oraz zatrucia gazami bojowymi (chemiczno-biolog.) używanymi przez terrorystów i zasady ochrony przed nimi.

W przypadku zagrożeń terrorystycznych konieczne jest rozwijanie umiejętności zachowania się w różnych sytuacjach z uwzględnieniem specyfiki obiektów i radzenia sobie z nimi w bezpośrednim kontakcie. Szczególnie przydatna może okazać się wiedza psychologiczna, nazywana często „psychologią katastrof”, wykorzystywana w przewidywaniu, minimalizacji i usuwaniu skutków psychologicznego oddziaływania zagrożeń.

Ze względu na różnorodność sytuacji wiedza z zakresu zagrożeń terrorystycznych oraz procedur postępowania przekazywana podczas szkoleń powinna uwzględniać również:

- lokalizację obiektu,
- charakter prowadzonej działalności,
- specyfikę obiektu,
- miejsce pracy,
- rodzaj i charakter wykonywanej pracy,
- rodzaj zajmowanego stanowiska w instytucji (kierownictwo, osoby odpowiedzialne w instytucjach za organizację bezpieczeństwa, pracownicy szeregowi itp.),
- specyfikę środowiska pracy.

Posiadanie szerokiej wiedzy o zagrożeniach terrorystycznych i ich skutkach oraz umiejętności zachowania się w wypadku ich wystąpienia sprawi, że nikt nie będzie bezradny w sytuacji ataku terrorystycznego, iż w niekorzystnej sytuacji będącej skutkiem zamachu każdy będzie zdolny pomóc sobie i innym, zanim z pomocą przybędą specjalistyczne służby.

Wskazane byłoby, aby edukacja w przedstawionych wyżej obszarach realizowana była w sposób zorganizowany systemowy i systematyczny według centralnie utworzonego programu. Powinna być ukierunkowana na wyuczenie określonych odruchów warunkowych, które pozwolą każdemu właścicielowi, administratorowi czy pracownikowi w każdym obiekcie na szybką ocenę powstałego zagrożenia oraz natychmiastową właściwą reakcję, uwzględniającą oczekiwania służb ratowniczych. Świadomość wystąpienia któregoś z potencjalnych zagrożeń terrorystycznych oraz wagi prawidłowego zachowania się w sytuacji ich wystąpienia, a także wiedza o zakresie prowadzonych działań ratowniczych, są niewątpliwie elementami zwiększającymi szansę przeżycia większej liczby uczestników zdarzenia.

Edukacja w proponowanym zakresie powinna stanowić podstawową wiedzę właścicieli i menadżerów różnych przedsiębiorstw usługowych i handlowych oraz pracowników różnych szczebli, właścicieli, administratorów i kierowników obiektów kulturalnych, sportowych i rekreacyjnych stanowiących miejsca publiczne, a także pracowników urzędów administracji rządowej i samorządowej. Szkolenia powinny być realizowane przez odpowiednio przygotowanych instruktorów (wykładowców). Proponowany w publikacji system edukacji przyczyni się do wzrostu stanu bezpieczeństwa we wszystkich obiektach publicznych handlowo-usługowych, rekreacyjno-sportowych i innych stanowiących środowisko naturalne każdego obywatela i jego rodziny.

WNIOSKI

Analiza uzyskanych wyników pozwoliła sformułować następujące wnioski ogólne:

1. Prawie połowa badanych (47%) twierdzi, że nie czuje się bezpiecznie w swoim środowisku.
2. Badania wykazały, że 39% obawia się wystąpienia ataku terrorystycznego, w szczególności w miejscu pracy.
3. Wśród badanych 60% nie zna zasad postępowania w sytuacji zagrożenia terrorystycznego.
4. Większość ankietowanych (69%) widzi potrzebę edukacji o zagrożeniach terrorystycznych.
5. Zdecydowana większość ankietowanych (79%) nigdy nie uczestniczyła w jakichkolwiek szkoleniach dotyczących zagrożeń terrorystycznych.
6. Większość respondentów (78%) twierdzi, że szkolenia z zakresu zagrożeń terrorystycznych powinny odbywać się w miejscu pracy, zdaniem (82%) szkolenia powinny odbywać się przynajmniej raz w roku.
7. W opinii większości badanych (92%) nigdy nie uczestniczyła w ćwiczeniach ratowniczych, zdaniem (79%) szkolenia powinny odbywać się przynajmniej raz w roku.
8. Zdecydowana większość ankietowanych (67%) wyraziła opinię, że w sytuacji wystąpienia zagrożenia terrorystycznego państwo powinno wprowadzać ograniczenia praw wolności obywateli.

Ponadto wyniki przeprowadzonych badań ankietowych potwierdziły przyjętą hipotezę, że poziom świadomości oraz wiedza o zagrożeniach terrorystycznych, a przede wszystkim procedurach i zasadach postępowania w wypadku ich wystąpienia są na niskim poziomie. Z powyższego wynika, że konieczne jest przygotowanie i wdrożenie programu edukacyjnego obejmującego obszary przedstawione w niniejszym opracowaniu.

REFERENCES

- Dziurzyński K., Sawicki A. (2010) *Mieszkańcy miast polskich w obliczu niepokojów i zagrożeń* (w: W. Feler *Bezpieczeństwo publiczne w przestrzeni miejskiej*, Warszawa
- Pokruszyński W. (2012) *Bezpieczeństwo. Teoria I praktyka*, Józefów
- Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej zatwierdzo-*

na przez Prezydenta RP 13 listopada 2007 r.

Wojciechowski, S. (2009). *Terroryzm we współczesnym świecie - analiza charakteru i zakresu zjawiska*. w: red. M. Kisły, J. Szafrąński, *Służby graniczne w obliczu zagrożeń terrorystycznych*. Kętrzyn.

Zawisza J. (2013) *The organization and functioning of the polish security system for cross-border crisis (Studium on the quality of security)*, Józefów

(Endnotes)

- 1 W dniu 11 marca 2009 r. w szkole Winnenden pod Stuttgartem 17-letni Tim Kretschmer zastrzelił 15 osób, a następnie popełnił samobójstwo.
- 2 W 15-tysięcznym mieście Kauhajoki, około 300 kilometrów na północ od Helsinek uzbrojony 22-letni uczeń drugiej klasy kucharskiej Matti Juhani Saari zaczął strzelać na oślep. Dzień wcześniej Saari zamieścił krótkie filmy na YouTube, które pokazywały go z bronią w ręku. Młody, krótko ostrzyżony mężczyzna, którego zidentyfikowano jako „Mr. Saari”, mówi, że ma 22 lata, pochodzi z Kauhajoki i lubi „komputery, broń, seks i piwo”. Uwielbia horrory i heavy metal. Ma przy sobie pistolet Walther P22. Celuje nim w kamerę, po czym oddaje cztery strzały. – Umrzecie następni – słychać. Saari zostawił w Internecie więcej śladów. „Całe życie to wojna i ból. Szukam kobiety, ale nie chcę mieć dzieci” – pisał na jednym z serwisów.
- 3 **Anders Behring Breivik** norweski terrorysta, który 22 lipca 2011 roku dokonał dwóch zamachów: na siedzibę premiera Norwegii, w którym zginęło 8 osób, oraz na uczestników obozu młodzieżówki norweskiej Partii Pracy, w którym zginęło 69 osób, a 33 zostało rannych.